

1.04 Strokovni članek

UDK 325.3(497.6=163.6)"1878/1918"
Prejeto: 18. 5. 2010

Kolonizacija Slovencev v Bosni in Hercegovini od 1878 do 1918*

SAMIJA SARIC, VERA ŠTIMAC

arhivska svetnica v pokoju in višja arhivska svetnica v pokoju
Radičeva 4/1, BIH-71000 Sarajevo, BiH
e-pošta: samija.saric@gmail.com

IZVLEČEK

Po vzpostavitvi avstro-ogrške vladavine v Bosni in Hercegovini leta 1878 se je na to območje predvsem **paradi** obilja obdelovalne zemlje priselilo veliko število tujih družin. Načrtovana kolonizacija se je začela leta 1893, po končani registraciji nepremičnin. Dokumenti iz let 1879–1918, ki jih je **zapustila** avstro-ogrška oblast, ponujajo dragocene podatke o kolonizaciji **različnih** narodov, med njimi tudi Slovencev. Prve slovenske družine so prispele v Bosno v **začetku** 1880. Do prve svetovne vojne so imeli eno kolonijo, ustanovljeno **leta** 1895 v naselju Prnjavor, četrti na severu Bosne. V **začetku** dvajsetem stoletju so Slovence predstavljal populacijo, ki je bila **integrirana** v nekaj bosanskih mestih in regijah. Na podlagi omenjenega arhivskega gradiva je opisana **kolonizacija** Slovencev v Bosni in Hercegovini.

KLJUČNE BESEDE: Slovenci, kolonizacija, manjšine

ABSTRACT

THE SETTLING OF THE SLOVENS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

After Austria-Hungary established its rule in Bosnia and Herzegovina in 1878, a great number of **foreign** families came to settle the Bosnian territory, mostly due to the abundance of unused fertile land. Planned settling started in 1893, after the real estate registry was compiled. Records created by Austria-Hungary authorities from 1879 to 1918, reveal valuable data on the settlements of various nations, among them also the Slovenes. The first Slovenian families came to Bosnia at the beginning of the 1880's. Until the WWI they had one colony established in 1895 in Prnjavor settlement, an area in the North of Bosnia. At the beginning of the 20th century, the Slovenes were a population that was integrated in several Bosnian towns and regions. The mentioned archival records serve as the base on which the actual cases of the Slovenes settling in Bosnia and Herzegovina are described.

KEYWORDS: the Slovenes, settlements, minorities

Vprašanje agrarne reforme ter kolonizacije je bilo na območju Bosne in Hercegovine aktualno že v času osmanske vladavine ter v prvih dneh po prihodu avstro-ogrskih oblasti.¹ Čeprav deželna vlada za Bosno in Hercegovino agrarnemu vprašanju v začetku ni posvečala veliko pozornosti, so se po prihodu avstro-ogrške uprave številne tuje družine naseljevale na okupirana območja, posebno v severozahodnih delih Bosne in Hercegovine (v okrajih Bosanska Gradiška, Banjaluka in Prnjavor), v severovzhodnih delih (okrog Dervente in Bijeljine) ter okrog Zvornika, v Hercegovini pa okrog Konjiča. Razlogi za močnejše naseljevanje severozahodnih delov Bosne in Hercegovine so bili v obilju neizkoriščene zemlje.

Po poročilu deželne vlade za Bosno in Hercegovino iz leta 1884 ter tabelarnem pregledu tujih priseljencev v Bosni in Hercegovini (ki je bilo poslano Skupnemu ministrstvu financ, Oddelku za Bosno in Hercegovino na Dunaju) je bilo v Bosni in Hercegovini leta 1884 skupaj 16.070 priseljencev — kolonistov. Po poklicu je bilo največ poljedelcev,

obrtnikov, trgovcev, intelektualcev, dninarjev in drugih. Kolonisti — priseljenci so prihajali iz različnih delov Avstro-Ogrske, Italije, Nemčije, Nizozemske, Bolgarije, Srbije, Turčije, Črne gore, Švice in Anglije.²

Prve slovenske družine v Bosni in Hercegovini 1883-1895

Iz razloženega je vidno, da se je hkrati s prihodom avstro-ogrške uprave povečevalo zanimanje za naseljevanje območja Bosne in Hercegovine, čeprav je deželna vlada za Bosno in Hercegovino prek ministrstev večkrat pošiljala svoja cirkularna obvestila (pisma) o pogojih in možnostih za kolonizacijo v Bosni in Hercegovini.³ V obvestilih (cirkularih) je bilo posebej poudarjeno, da za kolonizacijo še ni ponujena državna zemlja, hkrati pa so se »podajala poročila organov politične uprave v Bosni in Hercegovini o kohčini in kakovosti državnih in privatnih zemljišč, ki bi prišla v poštev za naseljevanje kolonistov na osnovi *^akupne pogodbe* ali v obliki *podlo^niškega minerja* na privatnih zemljiščih«.

Vlada je tudi opozarjala, da bi množično in neorganizirano priseljevanje družin, ki so bile poleg tega tudi brez osnovnih sredstev, potrebnih za preživetje, lahko zapletlo celotno vprašanje kolonizacije. Dokumenti, ki so nastali ob delu najvišjih organov avstro-ogrške oblasti v zvezi s priseljevanjem na območju Bosne in Hercegovine od 1879 do 1918, ponujajo dragocene podatke o priseljevanju na to območje tako Slovencev kot tudi preostalih narodov. Slovenci, ki so se naselili v Bosni in Hercegovini, so bili iz Kranjske (iz Ljubljane in Idrije), Koroške (iz Celovca in Beljaka), Štajerske (iz Gradca, Maribora, Celja in Ptuja) ter iz Primorja (iz Gorice, Trsta, Kopra in drugih mest).

Po navodilih deželne vlade v Sarajevu je bilo treba družine, ki so prišle na območje Bosne in Hercegovine že v začetku okupacije, takoj namestiti ali pa jih v soglasju z njihovimi domovinskimi vladami vrniti — repatriirati. In res so neorganizirani in nenapovedani prihodi kolonistov iz monarhije v Bosno, posebej tistih iz Primorja (Küstenland), spravljali avstro-ogrsko oblast v težaven položaj. Kljub temu je bila deželna vlada na začetku prisiljena dovoliti naselitev nekaj takšnih družin z izgovorom, da bodo tuji kolonisti domačim kmetom vzor v kmetijstvu oziroma, kot piše v dokumentih, *y>da bočb poučili domače kmete o moderni obdelavi jemlje, drsava pa bo*

Z okupacijo leta 1878 je Bosna in Hercegovina postala del Avstro-Ogrske, čeprav je do aneksije leta 1908 pravno ostala pod oblastjo sultana. Ves čas avstro-ogrške vladavine je imela Bosna in Hercegovina, zaradi okoliščin, v katerih je potekala okupacija, ter zaradi notranjega položaja in razmer na okupiranih območjih, poseben državno-pravni položaj.

Nerešeno agrarno vprašanje je bilo največje gospodarsko, socialno in politično vprašanje, ki ga je avstro-ogrška oblast podedovala v Bosni in Hercegovini. Največ so si od nove uprave obetali kmetje, predvsem v zvezi z reševanjem agrarnega vprašanja. Ker se je nova oblast zavedala kompleksnosti agrarnega vprašanja v Bosni in Hercegovini in vpliva agrarnih razmerij na splošne razmere v deželi, letega predvsem zaradi političnih razlogov ni želela dokončno rešiti. Tudi po začetnih omahovanjih in dvomih se je odločila obdržati obstoječa agrarna razmerja ter ves čas svoje vladavine tehtala med nezadovoljnimi kmeti in zemljiškimi posestniki, izvajala turško agrarno zakonodajo, hkrati pa je upoštevala saferski ukaz iz leta 1859.

Ne da bi posegala v osnove saferskega ukaza, je deželna vlada za Bosno in Hercegovino izdajala samo predpise, ki so zadevali uresničevanje tega ukaza ter določali postopke v agrarnih sporih. Najpomembnejši takšni dokumenti, ki jih je izdala Kallayeva uprava, so bili: ukaz deželne vlade z dne 9. januarja 1883, s katerim je bila prepovedana delitev kmečke posesti brez dovoljenja zemljiškega posestnika, ukaz z dne 19. julija 1891, s katerim je bilo določeno, da hiše in preostale stavbe, ki so jih kmetje zidali sami, niso njihova, temveč lastnina zemljiškega posestnika. Če je kmet zapustil fevdalno posestvo (čifluk), so stavbe ostale last zemljiškega posestnika, le-ta pa je moral kmetu izplačati vrednost vloženega dela za zidavo. In na koncu ukaz z dne 8. decembra 1895 o agrarnem pravnem postopku, s katerim so agrarni spori prešli v pristojnost agrarnih oblasti.

2 ABI I, ZMF, 1892 B.H./1884.

3 ABU, ZMF, 7.203/1882.

paradi njihove davčne moči imela večji dobiček». In res, deželna vlada za Bosno in Hercegovino je že leta 1882 v dokumentih hvalila »pomemben vpliv, ki ga je izvršilo tistih nekaj priseljencev v okrožjih severozahodne Bosne na kmetijske razmere v teh predelih«.

Zaradi dejanskega pregleda stanja so okrožne oblasti pogosto pošiljale uradnike na teren in o tem poročale deželni vladi Bosne in Hercegovine v Sarajevu. Na osnovi enega takšnih izčrpnih poročil z dne 4. februarja 1883, ki ga je pripravil pomožni uradnik Ivan Savič (Szavits), ki je po naročilu okrožne oblasti Banjaluka imel nalogo preučiti *»stanje Zemljišč na območju ob potoku Bajeka«*, dve uri oddaljenem od Banjaluke in četrte ure od Bosanske Gradiške, izvemo, da je zemljišče, ki ga je pregledal, *»ugodno za kolonizacijo«*. Na njem bi se po njegovem mnenju *»lahko naselilo 50 do 60 koloniziranih družin, ki bi lahko izgo^{ve} Košara uporabljale drva za gradnjo hiš«*,⁴

Zelo zanimivo je, da je Ivan Savič v svojem poročilu navedel, da je teren, ki ga je pregledal (strmine Kozare), primeren tudi za koloniste, ki se ukvarjajo z vinogradništvom ter da bi prav vinogradništvo omogočilo *»eksistenco priseljenim kolonistom, ki bi bili sposobni plačevati davke«*. Navedli bomo tudi, da so istega leta na osnovi ukaza deželne vlade v Sarajevu št. 34.029/1 z dne 29. januarja 1883 Franc Vidmar in tovariši vinogradniki, doma iz goriškega okrožja, poslali prošnjo deželni vladi v Sarajevo v upanju, da bo deželna vlada *»izvolila dati na razpolago potreben denar zfl naselitev«*. Vlada je njihovo prošnjo poslala okrožni oblasti Banjaluka z obrazložitvijo, naj kose zemlje dodehjo samo tistim kolonistom, ki imajo kapital, potreben za naselitev. Na osnovi obstoječe dokumentacije nismo mogli spremljati in sklepati, ali so vinogradnik Franc Vidmar in tovariši dobili zemljo v zakup oziroma ali jim je bila odobrena naselitev v Bosni.

Ministrstvo za zunanje zadeve je zaradi neorganiziranega in nepričakovanega prihoda velikega števila kolonistov takoj na začetku opozorilo, *»da je to z^a priseljence skrajnje tvegano, saj se ne obstajajo pogoji za namestitvev tolikšnjem številu kolonistov. Po drugi strani takšen način naseljevanja lahko samo zaplete celotno vprašanje kolonizacije«*. Zato je ministrstvo izdalo razpis, v katerem je obvestilo vse organe dežel, ki jih je to zanimalo in so bile zastopane v državnem svetu monarhije, da se v Bosni in Hercegovini ne morejo naseljevati družine, ki se prej niso napovedale, in tudi ne tiste, ki niso imele dovolj sredstev za vzdrževanje in opremljanje posestev.

Eno izmed poročil skupnega ministrstva za finance, oddelka za Bosno in Hercegovino na Dunaju navaja, da za 24 družin s 110 člani, ki so prispele v Bosanski Novi nenapovedano in brez sredstev za življenje, niso mogli zagotoviti sredstev za vzdrževanje. Zemljiški posestniki iz Tešnja, na posestva katerih bi se kolonisti morali naseliti, so jim lahko zagotovili le semena za setev. Ker ni bilo možnosti za njihov obstoj do naslednjega leta, jih je vlada morala repatriirati. Po tem poročilu bi morale stroške v višini 238 goldinarjev, ki so nastali z vrnitvijo 24 istrskih družin iz Bosanskega Novega, Združenju južnih železnic plačati Namestništvo v Trstu.⁶ Da bi se izognili takšnim nepredvidljivim situacijam, so oblasti priporočale občinam, naj izdajo ukaz in načrt za potovanja za osebe, ki so se želele izseliti iz svoje domovine. Ob tem naj bi se pohtičnim občinam v monarhiji, posebej tistim v Primorju, od koder je bilo največ prošenj za izselitev, ukazala izvršitev tega priporočila.

Okrožna oblast Banjaluka je dne 15. maja 1883 obvestila deželno vlado v Sarajevu, da se je nanjo s telegramom obrnilo 15 oseb iz Terza v okraju Gradiška (Primorje) s prošnjo, da bi njim in njihovim družinam priskrbeli državna ali zakupna zemljišča. Posebej so poudarili, da so povsem brez denarnih sredstev. Okrožni predstojnik oblasti Banjaluka je v poročilu deželni vladi za Bosno in Hercegovino predlagal, da se takšnim družinam, ki so že prispele v te kraje, *»le za sedaj, počasno, do žetve leta 1884 izdajo sredstva, ali pa jih sprejmejo lastniki zemlje in skrbijo zfl njih«*, ker vlada ni želela, da bi koloniste brez sredstev naseljevali na državni zemlji ali začasno na zemljiških posestvih kot zakupnike. Vlada je predlog sprejela in predlagala, naj se *»pripravi en gotovinski računski predračun posebnega sklada«* ter ukazala *»naj se določi 200 goldinarjev zfl priseljence — koloniste«*. V tem obvestilu je poudarjeno, da so bih brez sredstev posebej priseljenci iz Primorja, ki so od tamkajšnjih oblasti pričakovali ustrezna pooblastila in dotacije, začasno namestitvev in pomoč, kot so ju dobivali kolonisti. Po nekem poročilu (lokalnih oblasti) deželni vladi v Sarajevu je bilo po naključju mogoče rešiti vprašanje desetih priseljenih primorskih družin z naseljevanjem na podložniška zemljišča.

Detajlne podatke o namestitvi teh desetih primorskih družin najdemo v poročilu predstojnika okrajne oblasti Prnjavor. V poročilu je navedeno, da je *»ž? 12. marca 1883, brez predhodne napovedi, v Prnjavor prispelo nekaj družin iz Primorja (16 moških, 10 žensk in 26 otrok), doma iz V is novice v okrajnem komisariatu Gorica ter iz Medane v okrajnem komisariatu*

ABl r, ZVS, š. 5-2-117/1883.

5 ABl i, ZM1, prez. 143/1884.

<• ABl i, ZMF, prez. 429/1884.

Gradiška, popolnoma brez sredstev življenje in željo, da se s pomočjo okrožne oblasti naselijo kot kolonisti. To je pomenilo, da so morale tamkajšnje oblasti odločilno vplivati na njihovo nadaljnje bivanje. Pri takšnih intervencijah je bilo priporočeno, naj se priseljenci — kolonisti brez življenjskih sredstev naselijo predvsem kot zakupniki.

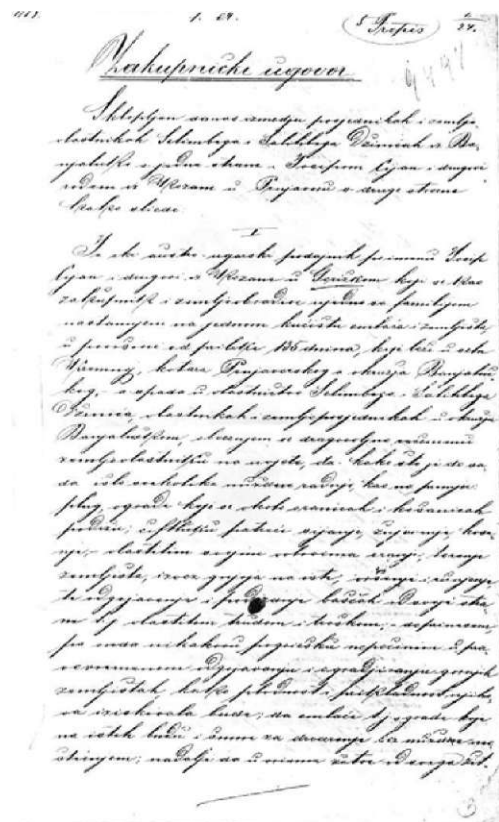
V primeru teh nekaj družin je okrožni predstojnik oblasti Banjaluka, predvsem zato, ker »se ni bil čas -ya setev« obvestil, da sta tamkajšnja fevdalca, bega Selim in Salil Džitić, privolila, da bosta sprejela omenjene družine kot zakupnike na njuni zemlji v Kremni, v okraju Prnjavor. V istem dokumentu je tudi poročilo okrajnega urada Prnjavor z dne 9. aprila 1883 o namestitvi teh družin na posestvih begov Selima in Salilija Džinića.⁷

Okrajni predstojnik okraja Prnjavor je navedel imena družin, ki so prispele v Prnjavor ter od oblasti dobile dovoljenje za naselitev: »22. marca 1883 je prispelo v Prnjavor 10 družin kolonistov: Jožef Cijan, Blaž Srednik, Andrej Drnovšček (Dmauscik), Domenik Bastič Jane? Strnki Johan Strnki, Jane? Johan) Ščuk, Dominik Znidarčič (Snidarčič), Anton Kline, Jožef Kristančič in Martin Gorjup i? Primoija, ki so bili nameščeni deloma v tukajšnji stražnici, deloma v pralnih turških hišah ter oskrbljeni? življenjskimi potrebščinam k. Po dveh dneh počitka so si v spremstvu oblasti ogledali ponujena posestva. V dokumentu piše, da so v bližini naselja Kremna trije kolonisti (Anton Kline, Jožef Kristančič in Martin Gorjup) izjavili, da je naselje Kremna »precej oddaljeno, ^ato se tam ne bodo naselili« iti se vrnili v Prnjavor. Po tem dogodku je na posestvo prispel zemljiški posestnik beg Selim Džitić ter preostale koloniste vrnil v Prnjavor. Po določenem času je fevdalec sedem kolonistov le namestil na ponujenem emljišnem kompleksu Kremna nedaleč Prnjavotja«, v neposredni bližini ceste za Tešanj, ki je bila v lasti begov Selima in Salilija Džinića iz Banjaluke. Jožef Cijan, najstarejši kolonist iz Kozane na Goriškem, je 3. aprila 1883 v Prnjavorju prvi sklenil zakupno pogodbo. Na pogodbi so poleg njegovega tudi originalni podpisi preostalih šestih kolonistov (Blaža Srednika, Andreja Drnovščka, Domenika Bastiča, Janeza Strukla, Janeza Ščuka in Dominika Znidarčiča), podpisa zemljiških posestnikov, begov Selima in Salilija Džinića, podpis Suljage I ladžiselimo- viča ter priči JSlika Vilharja in Nikole Tomaševića.

Zakupna pogodba je določala, da vsaka družina dobi določeno število dunumov⁸ zakupnega zemljišča, odvisno od števila družinskih članov. Tako je Jožef Cijan dobil 20 dunumov obdelovalne zemlje,

Blaž Srednik, Andrej Drnovšček, Domenik Bastič, Janez Strukl in Janez Ščurk po 15 ter Dominik Znidarčič 40 dunumov.⁹ Preostali trije kolonisti (Jožef Kristančič, Martin Gorjup in Anton Kline z družinami) so, ker niso bili zadovoljni s ponujenimi zemljišči, odšli prek Kobaša v Slavonijo. Po določenem času se je v Kremno vrnil le Anton Kline in se pridružil »svojim plemenskim tovarišem« kot piše v poročilu. Podatkov o kolonistih Jožefu Kristančiču in Martinu Gorjupu ter njunih družinah ni v fondih, ki se nanašajo na ozemlje Bosne in Hercegovine. Verjetno so se naselili v Slavoniji in tam tudi ostali.

V poročilu je tudi navedeno, da bo okrožna oblast Banjaluka dobila na vpogled primerek zakupne pogodbe med navedenimi kolonisti in njihovimi zemljiškimi posestniki. Iz priloge k zakupni pogodbi (5 strani) je vidno, kakšni so bili pogoji za priseljence (koloniste) oziroma sedaj podložnike begov Džinićev za podpis pogodbe z njihovima zemljiškima posestnikoma.¹⁰

AB11, XYS; š. 5-2-24/1883.

V podložniškem razmerju je na površini od 10.311,443 hektarjev živelo 10.698 oseb. Po podatkih sodeč lahko zanesljivo trdimo, da so v tem številu zajete tudi slovenske družine, ki so se leta 1883 naselile na fevdalnem posestvu v Kremni v okolici Prnjavotja, ki so pozneje (leta 1895) prešle v kolonizacijsko razmerje ter imele vse privilegije koloniatov.

⁷ ABI I, ZMF, prez. 285/1884.

⁸ Dunum je površinska mera, ki znaša okoli 1.000 m².

$$\frac{tU}{J_S} \wedge \frac{tU}{J_S} \rightarrow \frac{tU}{J_S}$$
$$\wedge^5 J^{\vee*} \xrightarrow{\quad} \mathcal{J}f_p(T_2^{\wedge}, \dots)$$

- « $\frac{f}{a^2 L}$ _____ ,

А — — — — —
 " — — — — — i* i» i vi«

$$JfV^{\wedge}L$$
[illegible]
$$J J J / ^{-} -iC^{+}$$
[illegible]

—, o č - -J

$\cdot J g^{\wedge} \underset{i\check{c}sAMt}{\rule{0.8cm}{0.4pt}} \dots - i^{\wedge} . " r$

$\frac{1}{p} j t e l s^{\wedge} s_{-} \dots$ W -

$$a \wedge K^A C.$$
$$\begin{array}{c} \text{\textit{Šii}} \text{f} \\ \llcorner \bullet \bullet \quad \text{g} \cdot \text{II}^* \cdot \wedge \text{j} \gg \text{ffIV} - ' - ' / \text{iiiiiv} \end{array}$$
[illegible]

doğal polimerlerin elastik

London, 8th April 1853

[illegible]

Polystichum ^{*radicans*} *fruticosa* var. *Patsum*
Robuchowensis
Wotkinskaensis

Lyons & Co. 1853

hot upstart of

Thoreia *Thoreia*

2. Banjarsari am 10. majo 1882

Barre

Faksim %cikiipne pogodbe med zemljiškima posestnikoma begoma Selimom in Salihom Džiničem iz lianjaluke ter Josipom Cijanom in tovariši.

Kolonizacija v Bosni in Hercegovini 1895-1918

Kolonizacija v Bosni in Hercegovini ni mogla potekati načrtovano vse do dokončanja del na katastru (1893) in vpisa zemljišč v zemljiško knjigo. V tem času je deželna vlada Bosne in Hercegovine pogosto poročala o možnostih za naselitev na območju Bosne in Hercegovine ter hkrati tudi opozarjala na posledice nenačrtovanega naseljevanja.

Ko je delo na katastru steklo, je Kallayeva uprava začela načrtno kolonizacijo. Skupno ministrstvo financ, Oddelek za Bosno in Hercegovino, je namreč z dokumentom z dne 3. avgusta 1893 deželni vladi v Sarajevu izdalo navodilo o izvrševanju zunanje in notranje kolonizacije. V njem je poudarilo osnovna načela, ki se jih je bilo treba držati pri kolonizaciji. Po tem navodilu bi se zunanji kolonisti lahko naseljevali na dva načina: v manjših skupinah od 5 do 10 družin ter v večjih skupinah, ki bi ustvarjale večje, kompaktne kolonije. Po predpisih bi vsaka družina dobila parcelo velikosti od 10 do 20 hektarjev zemlje za izkrčenje. Za pridobitev takšne parcele pa je morala imeti družina vsaj 600 goldinarjev gotovine za pokritje osnovnih potreb, ker je morala skrbeti zase najmanj pol leta, »dokler se gospodarstvo ne organizira proizvodnjo«.

Parcele so bile dodeljene v desetletni zakup. Letna zakupnina je znašala 50 krajcarjev za hektar, kolonisti pa so jo začeli plačevati tri leta po naselitvi. Po poteku zakupne pogodbe je parcela prešla v last zakupnika, vendar le, če jo je izkrčil in redno obdeloval. Poleg parcele je vsaka družina iz državnih gozdov dobila brezplačen material za zidavo hiše in gospodarskih poslopij, ki jih je potrebovala. Možnosti za naselitev so bile torej zelo ugodne, ker so lahko postali kolonisti lastniki zemlje za simbolično ceno. Zato se je povečalo zanimanje za naseljevanje v Bosni in Hercegovini, to pa je povzročilo velik in hiter priliv tujega prebivalstva.

Kolonisti so večinoma prihajali v organiziranih skupinah ter ustanavljali popolnoma nova naselja — kolonije ah pa nove dele že obstoječih naselij. Navedli bomo, da se je po uradnih podatkih na teh prostorih do konca leta 1905 naselilo 1.817 družin z 9.660 osebami, zasedle pa so 21.892 hektarjev zemlje. Po narodnostni sestavi je bilo do tega leta skupaj: 107 družin Cehov, 331 družin Nemcev, 87 družin Italijanov, 830 družin Poljakov, 365 družin Rusinov, 86 družin Madžarov ter po 10 družin Slovakov in Slovencev. Verska sestava je bila taka: 1.155 družin katoličanov, 365 družin grških katoličanov in 297 družin evangeličanov.

Priseljeni Slovenci v Bosni in Hercegovini so med letoma 1878 in 1918 ter tudi po letu 1918 sodelovali na vseh področjih življenja in dela avstro-ogrske države: v upravi, financah, prosveti, zdravstvu, gospodarstvu, lesni industriji (sekanje gozdov, žage), rudarstvu, metalurgiji, poljedelstvu (sadjarstvo, vinogradništvo), trgovini (izvoz rakov in tobaka), bančništvu, kulturi (gostovanja gledališč ter drugih umetnikov in zabavljačev), socialnih akcijah (pomoč za ponesrečene v požaru v Ljubljani), ustanavljali so razna društva in združenja vseh strok.

Med avstro-ogorskimi priseljenci v Bosni in Hercegovini so zanimivo socialno skupino predstavljali kmetje kolonisti. Večje število le-teh je bilo zabeleženih do prve svetovne vojne. Najštevilnejši so bili Poljaki in Nemci, saj so od osemindesetih ustanovili triindvajset kolonij (dvanajst poljskih in enajst nemških kolonij), štiri so bile češke, štiri poljsko-rusinske, tri rusinske, dve italijanski, po ena ogrska in ena slovenska kolonija. Kot je vidno, Madžari in Slovenci niso kazali preveč zanimanja za skupinsko naseljevanje v Bosni in Hercegovini.¹¹

Ralutinac, slovenska kolonija

Slovenci so do prve svetovne vojne imeli le eno kolonijo. Nastala je leta 1895 v naselju Ralutinac v okraju Prnjavor. Sestavljalo jo je deset družin (iz Furlanije), ki so leta 1904 (posamezno gospodinjstvo) plačevale 53,22 kron glavne davčne desetine.

Po podatkih iz arhivske dokumentacije in poročila Ladislava Barona o kolonijah v Bosni, je bila »slovenska kolonija — samostojna vaška skupnost Ralutinac, na površini 125 hektarjev, ustanovljena leta 1895. Sodila je v katastrsko občino Drenova, v okraju Prnjavor. Na začetku je bilo naseljeno 15 hiš z 79 dušami, od tega je bilo 10 slovenskih, 1 češka, 1 srbska in 3 slovaske. Začetni kapital je s>našal 8.090 kron.« Vzgajali so žita (pšenico, ječmen, oves, koruzo) in fižol. Sejali so deteljo in kosili seno. Od sadja so gojili črno in belo slivo, jabolka, hruške in češnje, od zelenjave pa največ krompir, zelje, čebulo, česen ter buče. Imeli so eno kapelico, duhovnik pa je bil Hrvat iz Prnjavorja. Sole ni bilo, vendar je bil v času poročanja govor o načrtovanju splošne osnovne šole v vasi Viočani, ki je bila 3 kilometre oddaljena od Drenove. Pouk naj bi bil v srbohrvaščini, s tem pa so se kolonisti popolnoma strinjali, ker so »otroci istega v glavnem 3? obvladali«.¹²

¹¹ Bericht über die Verwaltung von Bosnien und Hercegovina, 1913. str. 51.

¹² ABU, ZVS, s. 214/1905. m ABU, ZMF, 15514/B. 11./

Pred letom 1910 in po njem so Slovenci predstavljali heterogeno socialno skupino, ki je bila integrirana v več mestih in na več območjih Bosne in Hercegovine, zlasti v največjih mestih. To je vidno na osnovi njihove razširjenosti v okrajih in mestih v Bosni in Hercegovini leta 1910. Po popisu prebivalstva iz leta 1910 je bilo v vasi Ralutinac vpisanih 72 Slovencev in 7 pravoslavcev. Sicer pa je v Prnjavorju istega leta živelo 88 oseb, katerih materni jezik je bila slovenščina. Med njimi je bilo 57 oseb z deželno pripadnostjo Bosni in Hercegovini ter 31 oseb, ki so imele avstrijsko državljanstvo.

V kakšni meri je bilo začetno naseljevanje iz nje kaže primer šestih slovenskih družin, ki so po dvanajstih letih podložništva na posesti begov Sahha in Selima Džiniča iz Kremne pri Prnjavorju zaprosile za državno zemljo in prehod v kolonizacijsko razmerje z vsemi privilegiji, ki so jih imeli drugi kolonisti. Okrajni urad Prnjavor je že 6. junija 1894 njihovo prošnjo poslal deželni vladi v Sarajevo v odobritev s predlogom, da se Goričanom Josefu Cijanu in tovarišem iz Kremne, ki so bih do takrat v podložniškem razmerju, dodehjo državne (erarialne) krčevine.

Po drugem dokumentu, zapisniku, sestavljenem v okrajnem uradu v Prnjavorju 17. oktobra 1895, je šest slovenskih družin Josefa Cijana, Antona Klinca, Antona Zniderčiča, Janeza Srednika - Kadrmača, Janeza Strukla in Janeza Ščurka iz Kremne dobilo dovoljenje za naselitev na kompleksu št. XVIII Rarutinac, Bukvik in Grabik katastrske občine Drenova. Ob tej priložnosti so s podpisi obljubili, da od deželne vlade ne bodo zahtevah nobenih denarnih sredstev za ureditev novega gospodarstva, to pa je bil tudi pogoj za pridobitev zemljišča v zakup in začetka kolonizacijskega razmerja. To pomeni, da so bile te slovenske družine sprva naseljene v teh krajih kot podložniki begov Džiničev iz Kremne, po dvanajstih letih pa so jih lastniki zemlje razrešili podložniškega razmerja. Poštah so zakupniki na državni zemlji, sklenili so zakupne pogodbe in na ta način prešli med koloniste. Teh šest slovenskih družin, sedaj kolonistov, je sklenilo zakupne pogodbe 18. oktobra 1895 (po poročilu okrajnega urada v Prnjavorju, št. 6557/

95), oblasti pa so jih vpisale v evidence kolonistov.¹³

Podrobnejše podatke o številu članov in premoženjskem stanju teh šestih slovenskih družin najdemo v dokumentih iz leta 1895, ko so na zahtevo deželne vlade BiH morali predložiti podatke o številu družinskih članov, njihovi starosti ter gotovinskih in drugih sredstvih, ki so jih imeli.

Iz dokumenta lahko izvemo, da sta v tem času (med letoma 1883 in 1895) umrla Dominik Zniderčič in Blaž Srednik, njuna dediča pa sta postala sinova Anton Zniderčič in Janez Oohan) Srednik. Domenik Bastič in Andrej Drnovšček leta 1885 nista prešla v kolonizacijsko razmerje. Na osnovi obstoječe dokumentacije o njunem nadaljnjem gibanju ni mogoče zvedeti ničesar.

Po zakupnih pogodbah so vsi kolonisti, ki so sklenili zakupno pogodbo, dobili po 105 dunumov zemlje na eni ali več parcelah ter po 3. členu zakona morali vsako leto, začevši leta 1889 in do konca leta 1905 plačati dogovorjeno takso za zakup v višini 5 goldinarjev in 25 krajcarjev.

Na osnovi tega dokumenta so nam dostopni podatki o slovenskih kolonistih, številu članov njihovih družin in premoženjskem stanju leta 1895, ko so sklenili pogodbe in prešli v kolonizacijsko razmerje:

1. Jožef Cijan, poljedelec iz Kozane (Gorica), je imel 45 let, skupno pet družinskih članov (soproga Lucija, 45, sin Anton, 16, hčerki Johana, 17 in Karolina, 13 let) ter 105 dunumov zemlje na eni parceli. Njegovo premoženjsko stanje tako kot tudi premoženjsko stanje preostalih kolonistov je bilo po dvanajstih letih precej boljše kot ob prihodu, ko so bili popolnoma brez sredstev. Jožef Cijan je imel 2 odrasla in 1 mladega vola, vredne 120 goldinarjev, 3 krave, vredne 70 goldinarjev, voz, vreden 20 goldinarjev, plug, vreden 5 goldinarjev, in brano, vredno 3 goldinarje. Gotovine ni imel.

2. Anton Kline, poljedelec iz Medane (Gorica-Gradiška), je imel 60 let, skupno sedem družinskih članov (soproga Lucija (umrla), soproga Ana, 45, sinovi Franc, 20, Johan, 18, Peter, 15, Anton, 5 in hči Luiza, 7 let) ter 105 dunumov zemlje na dveh parcelah. Anton Kline je imel 4 vole, vredne 140 goldinarjev, 1 mladega vola, vrednega 20 goldinarjev, 3 svinje, vredne 30 goldinarjev, voz, vreden 30 goldinarjev, in plug, vreden 5 goldinarjev. Gotovine ni imel.

3. Dominik Zniderčič, poljedelec iz Dolegna (Gorica-Gradiška), je umrl leta 1890. Imel je skupno sedem družinskih članov (soproga Lucija, 45,

1913. V dokumentu iz leta 1905 so navedene le tiste družine, ki so v letu 1904 plačale desetino. Ni znano, ali je bila še kakšna slovenska družina. Tiste družine, ki so prispele pozneje, niso navedene, to pa pomeni, da niso začele plačevati davka oziroma niso še imele letine. Nekaj slovenskih družin je bilo po prihodu v Bosno (1883) v podložniškem razmerju, vendar so kasneje (1895) prešle v kolonizacijsko razmerje.

» ABI I, ZVS, š. 26-13-32/1895.

sinovi Anton, 26, Jožef, 20, Petroj-Peter, 18, Joliann, 17, Franciskoj-Franz, 17 let in hčerka Marija (ni podatkov o starosti)) ter 105 dunumov zemlje na treh parcelah. Po smrti Dominika Znidarčiča je posest podedoval najstarejši sin Anton, ki je imel soprogo Marijo. Premožensko stanje družine Znidarčič leta 1895: 10 volov, vrednih 500 goldinarjev, 5 krav, vrednih 150 goldinarjev, 10 svinj, vrednih 80 goldinarjev, 3 teleta, vredna 20 goldinarjev, voz, vreden 26 goldinarjev, ter 100 goldinarjev gotovine.

4. Blaž Srednik, poljedelec iz Višnjika (Gorica), je umrl leta 1894. Imel je dva družinska člana (soproga Marija, 65, in sin Johann-Kadrmac, 25) ter 105 dunumov zemlje na 5 parcelah. Njihovo premoženje je obsegalo: 2 vola, vredna 104 goldinarje, in voz, vreden 20 goldinarjev. Gotovine niso imeli.

5. Janez (Johann) Strukl, zemljiški posestnik iz Vedrijana (Gorica), je imel 53 let, skupno pet družinskih članov (soproga Marija, 45, sin Anton, 19, hčerke Marija, najstarejša, Katarina, 14, in Frančiška, 12 let) ter 105 dunumov zemlje na 6 parcelah. Imel je 2 vola, vredna 80 goldinarjev, mlade vola, vrednega 30 goldinarjev, 2 kravi, vredni 40 goldinarjev, in plug, vreden 5 goldinarjev.

6. Janez Ščurk, poljedelec iz Svetega Lorenza (Gorica), je imel 70 let, skupno sedem družinskih članov (soproga Katarina, 55, sinovi Janez (umrl leta 1890), Juraj, 23, I'ranc, 18, Anton, 15 let, hčerka Marija (ni podatkov o starosti)). Imel je 105 dunumov zemlje na 4 parcelah, 4 vole, vredne 120 goldinarjev, 3 krave, vredne 80 goldinarjev, 3 mlade goveje junice, vredne 20 goldinarjev, 4 svinje, vredne 50 goldinarjev, plug, vreden 5 goldinarjev, voz, vreden 20 goldinarjev, in brano, vredno 3 goldinarjev.

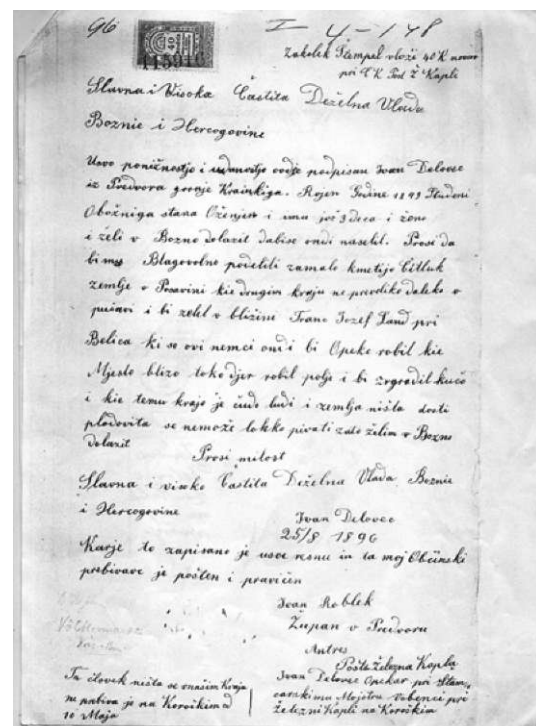
Ce analiziramo število družinskih članov in premoženjsko stanje teh koloniziranih slovenskih družin lahko sklenemo, da je bila, kar zadeva število članov, največja družina Dominika Zniderčič ter da je bila po predstavljenem premoženjskem stanju sodeč tudi najpremožnejša. Po smrti Dominika Zniderčiča so sinovi nadaljevali obdelovanje zemlje, si ustvarili svoje družine in se, kot je vidno iz dokumentacije, še naprej ukvarjali s poljedelstvom na zakupljenem zemljišču Rarutinac, Bukvik in Grabik.

Iz letih 1902, 1903 in 1905 so podatki o Antonu in Jolianu (Janezu) Znidarčiču v Vučjaku, kjer so se začeli ukvarjati z drugimi posli. Tako je bil leta 1905 omenjen Anton (Tono) Znidarčič kot krčmar oziroma gostilničar in trgovec na drobno v Vučjaku, proti kateremu so kolonisti iz Vučjaka vložili tožbo zaradi uzurpacije parcele št. 92 kolonizacijskega kompleksa Vučjak. To parcelo, veliko 600

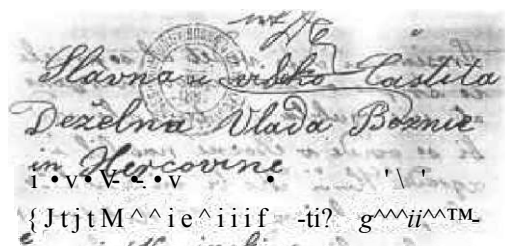
m², je Znidarčič leta 1902 »na formalni dražbi dobil in zgradil hišo za vodenje svojega gostilničarskega in trgovskega posla«, za zakupno vsoto 4 kron na leto. Na isti način je leta 1902 in 1903 na dražbi, ki so jo izvedle tamkajšnje oblasti, prišel v posest šolskega zemljišča v Vučjaku. Po podatkih v dokumentih je bilo »tocično dovoljenje« za delo napisano na Antona Znidarčiča, njegov brat Janez Znidarčič, drugi sin Dominika Znidarčiča, pa je že leta 1901 prosil za dovoljenje za odprtje trafike ter prodajo sladkorja in s oh.

Na parceli št. 92 v Vučjaku sta zgradila hišo in pomožna poslopja, ki so bih ocenjeni na vrednost 1.200 kron, to pa jih je, kot piše v dokumentu, »oddaljilo od kolonistov«. S pomočjo njenega trgovskega posla sta lahko pomagala še petim družinam svojih bratov in sester, ki so se še naprej ukvarjale s poljedelstvom na zakupnem zemljišču v Rarutincu, Bukviku in Grabiku.

V dokumentu iz leta 1905 piše, da je okrajni predstojnik predlagal uzakonitev obstoječega premoženjskega in zakupnega stanja Znidarčičev v Vučjaku ter izdajo dovoljenja za ukvarjanje s trgovskim poslom. Omenili bomo še, da so bih v evidenci kolonistov za leto 1914 omenjeni Znidarčiči v koloniji Rarutinac, Pero Znidarčič in hrane Znidarčič pa v Vučjaku.

Faksimile pisma (1896) Slovenca Ivana Delavca, v katerem prosi, da mu deželna vlada odobri naselitev ter dodeli zemljo v Bosni (Posavina).

ptsCrt il/fO. Ji-Z^i-i H^Mji «al

semje
naselil v
ali hje dougy
poslal

(jjm MJF-.? jtv- jfM
itijifinrei' iTfy-x***. ^Citfid na

Ci-iff

(»«i«« Ti&^et^fldr&f l^t
y^tjzixs&ti-tx^fJ^)^JKSV-T-'K' -fuz. tiC-fr

«J,

iZgtJ*^iic-r/j /fDbtJ
^r

&-M* S' žŽccJz-iMg+V*

«a & •ii ti

• i/fT^« «Ĥj^tw^-iti / >

tr+t^L «s • tf IX

it -i ""Ĥ^S-i* i^i
/idLf}*?. Ä'itiMJ' -Ĥ-in fiČt^t

IIMSiilaiir; iianujniiij.
r A r

Freder Hoflein

Ĥ S / Ĥfcytsxj^c.

Faksimile pisma (1897) Slovenca Janeza Delavca, v katerem ponovno prosi, da mu deželna vlada Bosne in Hercegovine odobri naselitev ter dodeli -yemljo."

Primer prošnje Slovenca Ivana Delavca ilustrativno prikazuje, da so med avstro-ogrsko okupacijo tudi slovenski poljedelci povpraševali po zemlji v Bosni in Hercegovini. Ivan Delavec je 25. avgusta 1896 v svoji prošnji za dodelitev zemlje deželno vlado nagovoril z besedami »*Slavna i Visoka Čestita Deželna Vlada Bosnie i Hercegovine*«. V prošnji je navedel, da je doma iz Preddvora na Gorenjskem, rojen leta 1849, poročen, da ima ženo in tri otroke ter da bi se želel naseliti v Bosni. V zahtevku je vlado prosil, da mu *Magovolno podelili zamalo kmetijo Citluk jemlje v Posavini kie drugim kraju ne preveliko dale ko v pušavi i bi ?elel v bližini Franc Jožef Land pri Belica ki so ovi nem d ondi bi Opeko vobil kie Mjesto blizp takodjer vobil polje i bi ogradil kučo i kie temu krajo je čudo ludi i %emlja nišla dosti plodovita se nemo^e lohko pivati zato želim v Bo^ne dolarji*.¹⁵

Naslednje leto (1897) je Slovenec Janez Delavec (gre za isto osebo) ponovno poslal prošnjo. Naslovil jo je takole: »*Slavna i Visoko Častita Deželna Vlada Bosnie in Hercovine*«. V njej navaja, da je leta 1896 poslal »*prosilno pismo Brifsim prosil debi zemlje podelili da bi se ondi naselil v Franc Jožefland ali kje drugej*«.

V prispevku o kolonizaciji Slovencev v Bosni in Hercegovini, posebej upošteva agrarno kolonizacijo, so predstavljeni podatki o priseljevanju slovenskega prebivalstva oziroma o kolonizaciji poljedelskih družin v obdobju od 1878 do 1918, ki so na voljo. Gre za osebe, ki so zaprosile za prosta zemljišča za naselitev in obdelovanje na prostoru Bosne in Hercegovine, da bi sebi in svojim družinam omogočile eksistenco. Ker so bile to v glavnem marljive in delovne družine, so bile z njihovim prihodom v Bosni in Hercegovini izkrčene in obdelane tudi do tistega časa neobdelane površine. Uporabili smo originalne dokumente o naselitvi teh družin iz Arhiva Bosne in Hercegovine, iz arhivskih fondov avstro-ogrškega obdobja: Deželna vlada za Bosno in Hercegovino (1878–1918) in Skupno ministrstvo financ za Bosno in Hercegovino (1878-1918).

Viri in literatura

Viri

Arhiv Bosne in Hercegovine (dalje: ABH), Skupno ministrstvo financ (dalje: ZMF), 1892 B.H/1884.

ABH, ZMF, 7.203/1882.

ABH, Deželna vlada v Sarajevu (dalje: ZVS), š. 5-2-117/1883.

ABH, ZMF, prez. 143/1884.

ABH, ZMF, prez. 429/1884.

ABH, ZMF, prez. 285/1884.

ABH, ZVS; š. 5-2-24/ 1883.

ABH, ZVS, š. 214/1905.

ABH, ZMF, 15514/B. H/1913.

ABH, ZVS, š. 26-13-32/1895.

ABH, ZVS, š. 4-148/1896.

ABH, ZVS, š. 4-104/1897.

Faksimile pisma (1897) Slovenca Janeza Delavca

Literatura

Bericht über die Verwaltung von Bosnien und Herzegovina, 1913.

Zusammenfassung

DER KOLONISIERUNG DER SLOWENEN IN BOSNIEN UND HERZEGOWINA

Nachdem Österreich-Ungarn seine Herrschaft im Jahre 1878 in Bosnien und Herzegowina etabliert hat, kam eine große Anzahl ausländischer Familien, um sich auf dem bosnischen Territorium anzusiedeln, zumeist wegen der Fülle des ungenutzten fruchtbaren Bodens. Die geplante Kolonisation begann 1893, nachdem die Immobilien-Registrierung abgeschlossen war. Dokumente der höchsten Behörden Österreich-Ungarns von 1879 bis 1918 zeigen wertvolle Daten über die Kolonisierung aller Völker im Allgemeinen, darunter auch Slowenen. Die ersten slowenischen Familien kamen zu Beginn der 1880er Jahre nach Bosnien. Bis zum Ersten Weltkrieg haben diese 1895 eine Kolonie in der Siedlung Prnjavor, einem Stadtteil im Norden Bosniens, gegründet. Zu Beginn des XX Jahrhunderts repräsentieren die Slowenen eine Population, die in verschiedenen Städten und Regionen integriert ist. In den genannten Archivalien sind die einzelnen Fälle der Kolonisierung der Slowenen in Bosnien und Herzegowina beschrieben.